

Notat

Fra: Riksantikvaren
Til: Klima- og miljødepartementet (til stormøte om sirkulærøkonomi og ombruk)
Dato: 30.01.2023

Innspill til Klima- og miljøministerens og Næringsministerens stormøte om sirkulærøkonomi og ombruk.

Innledning

Riksantikvaren er opptatt av at kulturmiljøforvaltningen er en del av løsningen på klimautfordringene – særlig siden det må handles raskt med omstilling. Kulturhistorien åpner for å planlegge smart for fremtiden, og kulturmiljøfeltet har erfaring og kompetanse.

Riksantikvaren jobber for en samlet og målrettet forvaltningspraksis for kulturmiljø og klima. I 2021 lanserte vi Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning, [Kulturmiljø - med i kampen mot klimaendringene - Riksantikvaren](#). Det er en todelt strategi som omhandler både kulturmiljøfeltets bidrag til reduksjon av klimagassutslipp og kulturmiljøfeltets håndtering av uønskete konsekvenser av klimaendringene.

Kulturmiljøfeltets bidrag til reduksjon av klimagassutslipp

Skal vi klare å begrense negative virkninger av klimaendringene, er det avgjørende å senke klimagassutslippene raskt nok. Bevaring, oppgradering og energieffektivisering av eksisterende bygninger er viktige bidrag i dette arbeidet. Tar vi vare på og bruker bygninger på skånsomt og oppfinnsomt vis, og samtidig reduserer energibehovet ved bruk, vil vi kunne redusere klimagassutslipp og også bevare viktige kulturhistoriske verdier.

Et viktig grunnlag for Riksantikvarens klimastrategi er en rapport som SINTEF utarbeidet på vår bestilling, og som viser at de mest bærekraftige bygningene finnes allerede, [SINTEF-rapport - Riksantikvaren](#). SINTEFs analyse og systematiske gjennomgang viser at rehabilitering er bedre enn å rive og bygge nytt i en 30-årshorisont. Det er fordi «grønne» nybygg bruker lang tid på å utligne

klimagassutslippene fra byggeprosessen. Rehabilitering er derfor fordelaktig på kort og mellomlang sikt og vil dermed bidra til raskere klimamåloppnåelse. I kulturmiljøvernet har vi kompetanse på rehabilitering og ombruk, og vi ser stadig flere gode eksempler på ny bruk av de husene som vi allerede har.

Tilsvarende resultater viser en studie Asplan Viak og Energibyg AS har gjennomført for Innlandet fylkeskommune med støtte fra Riksantikvaren. Formålet med studiet var å vurdere potensialet for utslippsbesparelser ved å gjennomføre energioppgraderingstiltak i den eksisterende bygningsmassen, for den enkelte bygningseier, og på regionalt og nasjonalt nivå. Studien viser at oppgradering gir lavere klimagassutslipp enn å rive og oppføre et standard nybygg for flertallet av bygningene i analysen, mer info her [Bevaring og ombruk av eksisterende bygninger - Riksantikvaren](#)

Begge undersøkelsene viser altså at klimagassregnskapet til mange nybygg først blir lønnsomt etter at bygget har vært flere tiår i drift, sammenlignet med oppgradering og fortsatt bruk av en tilsvarende eksisterende bygning. Nybygging fører til forbruk av ressurser og utslipp av klimagasser gjennom materialproduksjon, materialtransport og oppføring. Ved å forlenge levetiden til eksisterende bygninger utnytter en ressursene bedre fordi utslippene knyttet til byggingen allerede har funnet sted. Tiltak som gir størst reduksjon av klimagassutslipp over 10–20 år, vil være viktig for å oppnå Norges klimamål og internasjonale forpliktelser.

Samtidig finnes det et potensial for kunnskap i kulturarven om hvordan ulike klimautfordringer og knapphet på ressurser har blitt møtt før. Mennesker har til alle tider måtte tilpasse seg rådende klimaforhold og de fleste kulturminner er tradisjonelt blitt til – og blitt holdt ved like – på en måte som etterlater beskjedne klimaavtrykk. På bakgrunn av dette er kulturmiljø viktige kilder til bærekraftig bruk av ressurser. Denne kunnskapen har overføringsverdi til andre sektorer i samfunnet, men dette kunnskapspotensialet er ikke utnyttet.

Innen kulturmiljøfeltet er det flere frivillige organisasjoner som jobber aktivt med bygnings- og fartøyvern, og vern gjennom bruk. Forbundet KYSTEN, Fortidsminneforeningen, Norsk forening for Fartøyvern, Norsk Fyrforening, Norsk Kulturarv og paraplyorganisasjonen Kulturvernforbundet er organisasjoner som sorterer inn under KLDs støtteordning for miljø- og klimaorganisasjoner. Disse organisasjonene sitter samlet på svært stor håndverkskompetanse og kunnskap om bygnings- og fartøyvern. Dette er ressurser som må trekkes inn i arbeidet med strategier for sirkulærøkonomi og ombruk.

Bevaringsstrategi for sirkulærøkonomi og ombruk

I arbeidet med bevaringsstrategier er «sirkulærøkonomi og ombruk» ett av to tema som vil bli testet ut gjennom konkrete prosjekter i 2023.

Målet med strategien er å utvikle nye arbeidsmåter og samarbeid for kulturmiljøforvaltningen for arbeid mot en bærekraftig utvikling, og igangsette tiltak der bevaring/ny bruk/ombruk av eldre bygninger sees på som en ressurs. Strategien skal beskrive dagens utfordringer knyttet til kulturmiljø og sirkulærøkonomi og

ombruk, og på muligheter. Hvilke barrierer finnes for ombruk av eldre bygninger? Hvilke muligheter finnes?

Gjennom bevaringsstrategien skal det legges til rette for samordnet virkemiddelbruk og strategiske partnerskap for finne gode løsninger for sirkulærøkonomi og ombruk der kulturmiljøverdier ivaretas på best mulig måte. Det skal identifiseres hvilke muligheter og barrierer for gode ombruksløsninger og for materialgjenbruk som finnes i virkemiddelapparatet. Dette gir mulighet for å opprette varige samarbeidspartnere for kulturmiljøforvaltningen for arbeid mot en bærekraftig utvikling, og igangsette en rekke målrettede tiltak der bevaring sees på som en ressurs for blant annet sirkulær økonomi.

Bevaringsstrategien skal bidra til klimanøytral lokalsamfunnsutvikling der målet er at eksisterende bygninger fortsatt brukes/tas i bruk, får økt bruksverdi og lavere energiforbruk slik at ressursene i eksisterende bygninger benyttes og klimagassutslippene reduseres. Dette vil redusere behovet for riving og nybygging. Målet er også å beregne og gjøre kjent hvilken samlet klimagevinst som kan oppnås, og synliggjøre bygningsarens bidrag til framtidens sirkulære økonomi. Det er igangsatt arbeid for å utvikle et beregningsverktøy for offentlige saksbehandlere og for håndverksbedrifter når det gjelder klimafotavtrykk av ulike valg.

Fortsatt bruk og tilpasset ombruk av bygninger er et viktig bidrag for å redusere klimagassutslippene fra byggesektoren. Bygninger kan også representere store kulturhistoriske, estetiske og arkitektoniske kvaliteter, verdier som er viktige for opplevelse og trivsel. Bevaringsstrategiarbeidet settes i sammenheng med målet om å ta vare på et mangfold av kulturmiljø som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk. Til grunn for arbeidet med bevaringsstrategiene ligger FNs bærekraftsmål, og hvordan kulturmiljøer kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft.

Veiledere og eksempelsamling

Et direkte resultat av Riksantikvarens og Asplan Viaks analyser er veilederen for varmpumper på fredete og verneverdige bygninger som Riksantikvaren nylig lanserte, RA er også godt i gang med veileder for solenergianlegg. I en ny undersøkelse fra Respons analyse viser det seg at mange eiere av hus med vern tror at varmpumpe ikke er mulig for dem. Undersøkelsen ble gjennomført høsten 2022 blant 2357 huseiere, både eiere av fredede og vernede og samt huseiere generelt. 42 prosent av eierne av bygg med vern oppgir at vern er en årsak til at de ikke har installert varmpumpe. Riksantikvarens klare råd er at det enkleste, mest effektive og billigste tiltaket som også gir minst inngrep i gamle bygg er å installere varmpumpe.

Vi videreutvikler stadig vår eksempelsamling med gode eksempler på ombruk, [Eksempelsamling - Riksantikvarens Eksempelsamling \(ra.no\)](#). Det har også nylig blitt igangsatt et arbeid med klimaomstilling i fartøyvernet. Arbeidet med regionale rådgivningstjenester pågår og det forberedes et arbeid med en håndverksstrategi, noe som er avgjørende for å lykkes med ombruk av bygninger – sirkulærøkonomi i praksis.